

НЕДКА КАПРАЛОВА

Носталгия и усилия: една антология на класическата българска поезия на френски език

През юни 2005 г. излезе *Антология на класическата българска поезия* (Париж и София, изд. „Изток-Запад“) – двуезично издание на френски и български език. Съставителството и преводът на френски са на Ерик Караилюев.

Това е книга, която си поставя амбициозната задача да представи на френската публика най-доброто от българската поезия. И първото, което прави впечатление, е, че за издаването на книгата са впрегнати усилията на ЮНЕСКО, българското Външно министерство, БТА. И не само на тях. Трябва да се отбележи още спомоществателството на Посолството на България във Франция, на Посолството на Франция в България, на Société des gens de Lettres de France, на SG Expressbank Groupe Société Générale, на списание *Le Monde diplomatique*, на винарска изба „Тодоров“, на авиокомпания „България ер“, на фирмите „Агробизнесинформ“ и „Бъдеще“, на Глобал нет, на Българското национално радио и Българската национална телевизия, на вестниците на българските общности *Парижки вестни* (Париж) и *Будилник* (Лондон). Както се вижда, доста солидна подкрепа, макар по думите на Румен Леонидов *цялото масово бъркане (в джобовете) сумарно не е повече от левчетата, които бившият министър на културата¹ изразходи за цветя* (Леонидов 2005). Но не сумата е важна в този случай, а подкрепата на толкова емблематични за държавата институции.

Тиражът на книгата е скромен – 1000 екземпляра, като се има предвид, че само българите, живеещи във франкофонска среда, са повече от един милион. Това ме кара да предположа, че целта на хората, имащи заслугата тази книга да види бял свят, не е била масово разпространение, а по-скоро представител-

---

¹ Има се предвид проф. Божидар Абрашев.

но присъствие, както може да се съди от данните, изнесени във в. „Будилник“: *От първите 1000 екз.² [...] 500 екземпляра ще бъдат изпратени от Министерството на външните работи на българските представителства, посолства, легации, консулства във франкофонските държави, 100 екз. на ЮНЕСКО, Съюза на Франкофонията и ОИСР, както и на Българския културен център в Париж, Съвета на Европа, Европейския съюз в Брюксел и други европейски организации, 100 екз. на медиите и 100 екз. на Министерството на културата и на Министерството на образованието и на учебни заведения с изучаване на френски език в България и на български език в чужбина, на библиотеки в България, Франция, Бенелюкс, Швейцария, Канада, Обединеното Кралство, САЩ и т. н.* (Караилив 2005).

Преводачът е млад човек, чийто баща е българин. Антологията е свидетелство за една амалгама от мотивации: скрита носталгия, изразена в желанието „най-сетне“ в страната на Юго, Бодлер, Маларме и цялата плеяда от световно известни френски поети да бъде представена достойно и българската поезия, „нейните перли“, като за целта са подбрани 100 творби от 12 автора (Христо Ботев, Иван Вазов, Пею Яворов, Димчо Дебелянов, Христо Смирненски, Никола Вапцаров, Атанас Далчев, Елисавета Багряна, Пеньо Пенев, Дамян Дамянов, Петя Дубарова и Радой Ралин); носталгия по българското поетично слово, по неговата мощ, експресивна и емоционална сила, по света, който то представя; желание да покажем, че „и ний сме дали нещо на света“ – да се приобщим и чрез поезията си към голямото семейство на европейските народи, като внесем своя принос от светоусещания, преживени радости и страдания, изразени виртуозно от най-големите ни поети.

Към носталгията се прибавят у с и л и я т а тези върхове на българската поезия да бъдат предадени адекватно на чуждия език; да се намери точното съответствие на форма и език, така че и на френски българските стихове да зазвучат със същата сила.

И не на последно място идва убедеността в добре свършената работа.

Веднага след излизането на антологията се появяват шест рецензии – те ми бяха предоставени любезно от бащата на преводача, проф. Емил Караилив. Всички те са на български език, публикувани са във вестниците *Будилник* (Лондон), *Марица* (Пловдив) – две, *Ние жените* (София) и в списание *Le monde diplomatique* (София), една от рецензиите е в Интернет, на страницата на българското Министерство на външните работи. Автори са съставителят и преводач на антологията Ерик Караилив (*Будилник*), Румен Леонидов (*Ние жените*), Антон Баев и Минка Колева (*Марица*), Р. М. (*Le monde diplomatique*). Рецензията в Интернет не е подписана. Тук използвам и отзивите на Атанас Попов – автор на предговора, и на Александър Градинаров, отпечатан на

² Фактически целият тираж, тъй като допечатка не е правена.

гърба на книгата. От изнесените данни ясно се вижда, че нито едно от представителните издания за култура и литература в България не е отбелязало излизането на тази антология. Не мога да се ангажирам с категорично мнение на какво се дължи този факт.

Всички рецензии наблягат на крайно необходимата, макар и закъсняла, поява на тази толкова ценна книга, чиято цел е да представи нашата поезия пред франкофонския свят. Критиците изброяват подбраните автори, които са сред безспорните върхове в българската поезия. И без изключение подчертават спонсорите и особено тримата най-значими сред тях: Външно министерство (с предговора на тогавашния министър Соломон Паси), ЮНЕСКО, БТА.

Повечето от авторите на отзивите изказват одобрение за осъществения превод. Похвален е талантът на преводача, като се подчертава българският му произход.

Според А. Баев Ерик Караилиев *владее перфектно класическия стил, не крие предпочитанията си към него и затова антологията му се състои само от творби в класически стих* (Баев 2005).

Студентката по сравнително литературознание в Сорбоната М. Колева смята, че [...] *в това томче са събрани бисери на българската литература и техните нови преводи на френски език. Усилията и часовете работа за създаването му могат да бъдат оценени само от франкофоните, които ще се наслаждат на добрия превод; затова трябва да благодарим на Ерик и Емил Караилиеви за упоритостта и положените усилия за издаването на тази ценна антология* (Колева 2005).

Авторът на предговора, Атанас Попов, журналист от *Парижки вест*, прави преглед на излезлите досега преводи на българска поезия на френски език и подчертава, че *преводите в единствената публикувана до днес на френски антология³ не са правени от поети, нито от преводачи, живеещи във Франция, следователно те често са несвършени*. Като прави уговорката, че *разбира се, никой превод не може да бъде свършен и безупречен* и че *въпреки някои успехи, българската поезия не е намерила до днес френски преводач, способен да превежда вярно и точно спрямо оригинала*, А. Попов подчертава качествата на превода на Е. Караилиев: *всеки негов превод оставя впечатление за едно одухотворено стилистично свършенство. Не се чувства никаква тромавост на изказа, макар че преводът остава много верен на оригинала* (Попов 2005).

Главният редактор на в. *Парижки вест*, Ал. Градинаров, смята че *преводите на Ерик Караилиев се доближават максимално по дух, ритъм и съзвучие до духа и стила на техните несравними автори* (Градинаров 2005).

---

³ Става дума за първата антология на българската поезия на френски език: *La poésie bulgare*, Paris 1968.

С по-особеното си отношение се отличават две от рецензиите – на Румен Леонидов в *Ние жените* и на Р. М. в *Le Monde diplomatique*. В типичния си жлъчен стил Р. Леонидов отбелязва: *Най-сетне нещо мръдна в обездухотворената ни Татковина, нещо шракна в нечия глава и плахо се заехме с износ на култура, но е категоричен, че такъв патриотичен порив, колкото и да е закъснял, е нужен [...] най-вече като осъзната държавна политика, като съзнателна, а не предизборна мисия.* За Леонидов обаче е смущаващ фактът, че книгата *финишира с Р. Ралин – лепнат след великолепната си „внучка“ Петя – може би защото смъртта на смешния сатирик го е добавила в последния момент към мъртвите, но живи класици. Между които липсват Блага Димитрова, Иван Радов, Иван Методиев, Георги Рупчев [...]* (Леонидов 2005). Позволих си тези по-обстойни цитати от отзива на Р. Леонидов, защото се присъединявам към тях, както и към заключението му: *Ако младият поет и преводач от български произход Ерик Караилев имаше повече приятели у нас, а не само полезни познати сред дипломатическите посредници на поезията, неговата антология би придобила още по-ясни характеристики. За което никога не е късно, особено ако се стори втори том и се обживят на французки и другите ни великолепни вълшебници на виолетовия здрач* (Леонидов 2005).

А рецензията на Р. М., която определя антологията като “пътеводител“ в съвременната ни поезия и вижда достойнството ѝ в това, че *в нея са събрани емблематични текстове на българската нова литература от последните два века*, привлича интереса с това, че е единствената, която си позволява да критикува качествата на превода. Според автора *успех са преводите на част от Вазовата „Епопея на забравените“, Дебеляновите „Черна песен“, „Аз искам да те помня все така...“ и „Да се завърнеш в бащината къща...“, „На гости у дявола – приказка за честта“ на Смирненски, части от „Фрагментите“ на Далчев [...]. В антологията са представени и 12 Ботеви стихотворения, както и няколко от шедьоврите на Яворов и Вапцаров. За съжаление, при тях резултатът от „съперничеството“ между преводач и поет остава в полза на поета* (Р. М. 2005).

Ето тези наблюдения бих искала да продължа, макар и да не мога да се присъединя към всички похвали на Р. М., като се спра на някои въпроси на превода и особено на превода на поетични творби, и на произтичащите от тях въпроси на рецепцията.

На всички е известно колко трудно се превежда поезия поради особеностите на мерената реч. Не е достатъчно да се предадат само идеите и образите на оригинала, но също така звученето, ритъма. Струва ми се, че при превод на поезия най-подходящо е преводачът да се стреми да постигне т. нар. „динамична еквивалентност“ (Nida 1964: 52), при която изворовият текст се трансформира така, че да произведе същия ефект в приемащия език. Изглежда, че в случая на разглежданата антология преводачът се е затруднил да възприеме

дълбочината на оригинала, затова в повечето случаи преводът му е по-скоро формален, и дори буквален.

Както беше посочено по-горе, сполучливи са преводите на някои Вазови оди от цикъла *Епопея на забравените* – например *Левски*, от която ще приведа началото:

<p>Манастирът тесен за мойта душа е. Кога човек дойде тук да се покае, трябва да забрави греховния мир, да бяга съблазни и да търси мир. Мойта съвест инак днеска ми говори. Това расо черно, що нося отгоре, не ме помирява с тия небеса и когато в храма дигна си гласа химн да пея богу, да получа райат, мисля, че той слуша тия, що ридаят в тоя дол плачевни, живот нестър- пим. И мойта молитва се губи кат дим, и господ сърдит си затуля ухото на светата песен и херувикото. (р. 80)</p>	<p>Le monastère est étroit pour mon âme. Quand pour se repentir vient ici un quidam, il faut qu'il oublie le monde des péchés, il faut qu'il fuit le diable en cherchant la paix. Ma conscience me parle autrement mainte- nant. Cette soutane noire que je porte, ce vêtement ne me reconcilie avec le firmament, et comme ma voix se lève dans le temple chanter un éloge, un hymne à l'honneur de Dieu, je pense qu'il écoute ceux qui fondent en pleurs en ce trou lamentable d'une insupportable vie, et ma prière en fumée s'évanouit, et Dieu courroucé et fâché se bouche l'ouïe, à la liturgie, aux chansons des gens qui prient. (p. 81)</p>
---	---

Действително някои стихове на Дебелянов, Далчев, Смирненски също са уловени и предадени сполучливо:

<p>Колко бяха скръбни мойте детски дни! О, колко много сълзи спотаени! Тук първи път се моя взор стъмни И безпощадна буря сви над мене. Д. Дебелянов: „Пловдив“ (р. 171)</p>	<p>Comme ils étaient tristes mes jours d'enfance ! Oh combien de larmes refoulées ! Ma vue s'obscurcit pour la première fois, Un rude orage se déclina sur moi. D. Debelianov: „Plovdiv“ (p. 170)</p>
<p>В живота си нивга не бях се надявал на толкова мил комплимент: покани ме Дявола – старият Дявол – в дома си на чашка абсент. Хр. Смирненски: „На гости у дявола – приказка за честта“ (р. 193)</p>	<p>Jamais de cette vie je n'avais espéré un pareil compliment sans feinte : le Diable – le vieux Diable – m'avait invité chez lui boire un verre d'absinthe. Chr. Smirnenski: „En visite chez le Diable – conte de l'honneur“ (p. 192)</p>
<p>В мрачните стремглаво политнал, с остър писък разякъл просторите, разлюля моя дом като кораб и разтърси могъщо вратите. Ат. Далчев: „Вятър“ (р. 293)</p>	<p>S'élançant follement dans les ténèbres, avec un cri strident fendant l'espace, il balançait ma maison comme un navire et secouait puissamment les portes. At. Daltchev: „Vent“ (p. 292)</p>

За съжаление, подобни на горните примери могат да се приведат не много. Преобладават случаите на несполучлив превод, когато преводачът е следвал

описателно оригинала, без да държи сметка за запазване на ритъма и звученето, а често и без да съумее да изрази емоционалната атмосфера.

В подкрепа на това мнение ще цитирам няколко примера от предложените преводи на творби на Христо Ботев – безспорният връх в модерната българска поезия, и по-конкретно от баладата „Хаджи Димитър“:

На една страна захвърлил пушка, на друга сабя на две строшена; очи тъмнеят, глава се люшка, уста проклинат цяла вселена!	Sur un côté il a jeté son fusil, sur l'autre, son sabre brisé en deux, et sa tête vacille, ses yeux s'obscurcissent et sa bouche maudit l'univers entier.
Лежи юнакът, а на небето слънцето спряно сърдито пече; жетварка пее нейде в полето, а кръвта все по-силно тече!	Il gît le héros, tandis qu'en haut du ciel le soleil, arrêté, flamboie et courrouce ; dans la pleine, très loin, chante une moissonneuse et le sang se répand, le sang coule sans cesse !
Настане вечер – месец изгрее, звезди обсият свода небесен; гора зашуми, вятър повее – Балканът пее хайдушка песен! (p. 19)	Voici que le soir tombe et qu'apparaît la lune, le ciel se remplit d'étoiles, une à une ; tantôt la forêt bruit, tantôt la vent souffle, le Balkan chante le chant des haïdouks ! (p. 18)

В първия цитиран куплет преводачът е „вмъкнал“ на два пъти предлога „ет“ („и“) в началото на третия и четвъртия стих, с което първо, разрушава логиката на Ботевото изброяване, в което нарочно няма съюзи, тъй като така се подчертава целостта на преживяването на героя и второ, нарушава ритъма; да не говорим, че никъде не е спазена кръстосаната рима на оригинала. Във втората строфа специално искам да обърна внимание на превода на известния стих „жетварка пее нейде в полето“ и особено на думата „нейде“, която по известния анализ на Н. Георгиев (Георгиев 1992: 17–57) превръща простото съобщително изречение *жетварка пее в полето* в поезия. Преводачът не е успял да намери еквивалентна дума във френски, с която да предаде емоционалната натовареност на българското *нейде*, а е превел стиха с тромавата форма *dans la pleine, très loin, chante une moissonneuse. Très loin* означава „много далеч“, а не неопределеното, старинното *нейде*. Отделен въпрос е, че не е спазен особения десетсричен размер на Ботев, който, както знаем, не е случаен, а заимстван от народната поезия и представлява своеобразно продължение на епическия десетсричен размер с цезура по средата на юнашкия епос – става дума за една особено натоварена формално и съдържателно приемственост, която Ботев осъществява.

Що се отнася до третата цитирана строфа, тук сякаш коментарите са направо излишни. Това е един от най-известните стихове в цялата модерна българска поезия, една гениално пресъздадена природна картина, в която е вплетена песента на хайдутите, за да се получи това неповторимо внушение за сливане в едно на природното и човешкото величие в българския дух. Преводачът не само е нарушил специфичния ритъм, но изглежда не му е била ясна формалната

страна на текста, който превежда. Иначе защо ще повтаря два пъти съюза *tantôt*, който на френски означава повторителност и редуване на действията, отделно, че увеличава сричките на дванадесет, а цялата гениална простота изобщо отсъства!

Като примери за несполучлив превод на творби на Ботев могат да се посочат още и стихотворенията *Елегия*, *Обесването на Васил Левски*, *Към братаси* и др. Преводът на *Майце си* е по-скоро сполучлив. Успял е преводачът и в *До моето първо либе*, където вярно са предадени атмосферата на творбата и ритъма на Ботевия език, независимо че в първата строфа, която цитирам по-долу, е добавен един стих:

Остави таз песен любовна,
не вливай ми в сърце отрова –
млад съм аз, но младост не помня,
пък и да помня, не ровя
туй що съм ази намразил
и пред тебе с крака погазил.
(р. 47)

Abandonne ce chant d'amour,
ne verse pas de poison dans mon coeur.
Je suis jeune, mais j'ai oublié ma jeunesse
Et même si je m'en souviens
Je refuse de déterrer
Ce qu'aujourd'hui j'ai pris en haine
Et, devant toi, foulé aux pieds.
(р. 46)

Могат да се приведат още много примери в подкрепа на изказаното твърдение, че оригиналите значително превишават по качеството си предложения превод, но целта на настоящата работа не е да подлага на конкретен анализ всички включени в антологията стихотворения.

Преводът на поезия е нещо много трудно, понякога невъзможно. Това е известно, всеки трактат по превод неизменно го подчертава и обяснява; знае го и всеки преводач.

В този смисъл преводът пък на класически творби е още по-отговорна задача, особено когато няма много образци, които да бъдат следвани, и с които да може да се направи сравнение.

Преди да завърша, ще поставя още един въпрос – за представените в тази антология автори. Най-точно съображенията за подбор са представени от Атанас Попов в неговия предговор: *Изборът на поетите е ръководен от три критерия: да са поети от национално значение, чийто жизнен и творчески път да е приключил, любими на преводача*. Напълно се присъединявам към забележката му, че *естествено, една пълна антология би трябвало да съдържа поне три пъти повече български автори сред големите класици, които вече не са сред нас, както и съвременни поети, които продължават да творят* (Попов 2005: 13). Но ако от антологията отсъства Пенчо Славейков, понеже не бил любим на автора (според думите на Емил Караилюв), както и Теодор Траянов, Николай Лилиев, Емануил Попдимитров, Гео Милев и още много други, които вероятно също не са любими на автора или са изпуснати по някакви други съображения, то тази книга не бива да се нарича *Антология на класическата*

българска поезия, а по друг начин, защото това заглавие имплицира пълнота, каквато на нея ѝ липсва.

В заключение бих искала да подчертая голямото значение на преводите в межкултурното общуване и особено отговорната роля на преводачите, защото те са просредниците, които го осъществяват. Категорично се отграничавам от жлъчния, злободневен тон на критици като Р. Леонидов, но не мога да подмина недостатъците на предлагания поетичен превод. Защото не самата българска поезия се представя пред света (макар и само франкофонския), а нейният превод. Читателите на разглежданата антология могат да се разделят най-общо на две групи – българи и франкофони. Хората, които владеят в почти еднаква степен и двата езика, са много малко, макар че доколкото ги има, всъщност те са най-задълбочените възприематели на тази книга. За българите, които си четат българската поезия в оригинал и знаят наизуст по-голямата част от включените в антологията стихове, френският превод е без значение, освен ако не се дразнят от недостатъците му. По-лошото е с втората група читатели – франкофоните, които не знаят български. Те не биха могли да се докоснат и да съпреживеят тези върхове на нашата поезия, а ще си съставят мнение за тях единствено по превода. И в този смисъл оставам с доста сериозни резерви относно пълноценната рецепция на „българските поетични перли“, основаваща се на тази антология.

Л и т е р а т у р а

- Баев 2005: А. Баев, Млад френски поет с панагюрските корени на Райна княгиня, в: Марица, бр. 27 от 28. 07. 2005
- Георгиев 1992: Н. Георгиев, Ботевата балада „Хаджи Димитър“ (опит за разбор), в: Н. Георгиев, Сто и двадесет литературни години, София, 17–57
- Градинаров 2005: Ал. Градинаров, Антология на класическата българска поезия, в: Антология на класическата българска поезия, Париж – София, гръб на книгата
- Караилив 2005: Е. Караилив (съст. и превод), Антология на класическата българската поезия, Париж – София
- Караилив 2005а: Е. Караилив, Антология на българската поезия, в: Будилник, бр. 23 от 4. 06. 2005
- Колева 2005: М. Колева, „Антология на класическата българска поезия“ на френски – Ерик Караилив, Марица, бр. 27 от 28. 07. 2005
- Леонидов 2005: Р. Леонидов, През премълчани книги, в: Ние жените, бр. 29 (776) от 19. – 25. 07. 2005
- Попов 2005: Ат. Попов, Предговор, в: Антология на класическата българска поезия, Париж – София
- Р. М. 2005: Р. М., Гид в българската поезия, в: Le Monde diplomatique, n° 10, août 2005
- Nida 1964: E. E. Nida, Toward a Science of Translating, Leyden; Цит. по: Oustinnoff, M., La traduction (= coll. « Que sais-je ? », n° 3688), Paris, 2003, 52

A b s t r a c t: *An Anthology of Classical Bulgarian Poetry in French.* “The Anthology of Bulgarian Classical Poetry” (Sofia and Paris: Iztok-Zapad, 2005; bilingual edition in French and Bulgarian) is a book that combines the nostalgia of its editor and translator Eric Karailiev for Bulgarian poetry with his efforts to translate it into one of the great world languages and thus to expand its actual reception – an endeavour in which the translation sometimes makes the grade, but in many cases is substantially inferior to the original.

K e y w o r d s: Bulgarian literature, anthology, translation

Недка Капралова
Институтът за литература
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52 бл. 17
1113 София, Bulgarien
nedkakapralova@hotmail.com

